

Hvilken betydning har historiske tradisjoner, nasjonal identitet, sosiale forhold, politiske styringsforhold og konfesjon for kirkens interne struktur. Respons på Nordisk kirkerettskonferanse, Roskilde 23.-24. aug. 2015 v/ Per Tanggaard, sosiolog, fhv. seniorrådgiver i Kirkerådet, Norge

1. Viktig tema.

Alle våre kirker har en historie - som vi må ta med oss - den er der. Vi kan gjøre lite med den. Vi kan lære av den, kritisere den, ta med det beste, og drøfte om vi kan forbedre og finne adekvate løsninger som fungerer i vår tid.

Nå står vi her med en historie og en framtid. Vi har mye felles og mye å lære av hverandre.

Bergur har gitt et godt innblikk i de forhold som har hatt stor betydning for utviklingen av den interne struktur, rettslig og administrativt i Færøyene. Takk for en innsiktsfull oversikt. Jeg vil komme med noen kommentarer etter hvert.

2. Kirkens historie i Norge

Grunnleggende sett har vi jo en felles historie med felles lovgivning fra reformasjonen med Kirkeordinansen 1537 av Kong Cristian III, som var det rettslige grunnlag for kirkeordningen i Norge, inntil Den Norske Kirkeordinansen kom i 1607, og utviklingen mot eneveldet i 1660, der Kongen ikke bare er kirkens fremste medlem, men også får guddommelige fullmakter. Christian V Norske Lov kom i 1687. Kongen er kirkens beskytter, som ble videreført i Grunnloven.

Kirkeordningen i Norge lå nært opp til den danske. Mye har skjedd etter det og nye lover og forordninger er fastsatt. Det skal jeg komme tilbake til.

3. Noen spørsmål? Hva om...

Når jeg begynte å forberede mitt innlegg reflekterte jeg over hva har vært viktige årsaker til at vi i dag er der vi er i Den norske kirke (Dnk) med den lovgivning og den organisering vi har.

a) Hvordan ville Dnk sett ut i dag om Hans Nilsen Hauge ikke hadde virket?

Hans møtevirksomhet rundt om i landet og hans forfattervirksomhet med oppbyggelige bøker fikk stor utbredelse fra 1796, men han ble arrestert en rekke ganger og satt mange år i fengsel for overtredelse av Konventikkelplakaten av 1741, som forbød lekmenn å arrangere møter uten sokneprestens samtykke. Han var kritisk og polemisk mot presteskapets forkynnelse, men han ønsket ikke å etablere noen sekt, han ville være i Dnk. Hans skrifter ble solgt i 250000 eks i et land med knapt 1 mill mennesker. H.N.Hauge var ikke bare forkynner, han var også en stor handelsmann og industrimann Han understreket flid og nøysomhet, noe som førte til materiell fremgang, som ikke ble sløst bort i forbruk, men reinvestert. Han var en god eksponent for det sosiologen Max Weber tok opp i sin studie om *"Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd"*. Han beskrives som *"Den enkeltperson som har hatt størst innflytelse på norsk kirkeliv etter reformasjonen"* (Asch.Leksikon). *"Ofte er hans innsats undervurdert, selv om han ruver ved føttene til det moderne Norge"* (Karsten Alnæs Norges historie Bind 3.s.42) Vi sier ofte i Norge. Hit kom aldri H.N.Hauge, på steder der kristentroen stod svakt.

b) Hvordan hadde Dnk sett ut om den kristne lekmannsbevegelsen og alle misjons- og indremisjonsorganisasjonene ikke hadde virket innenfor Dnk?

Eller: Hvilken betydning har bedehusene og de frivillige organisasjonene hatt for utviklingen/profileringen av kirken?

Disse organisasjonene ble etablert fra midten på 1800-tallet og hadde rundt 1985 mange foreninger og ansatte (20 000 - 30 000 foreninger og over 1000 ansatte (mange misjonærer), over 3000 bedehus). De bygde bedehus, leirsteder, skoler og institusjoner, utga blader og skrifter og drev diakoni. Norsk Misjonsselskap (NMS) ble opprettet samme år som Konventikkelplakaten ble opphevet, i 1842.

De var for en stor del en del av vekkelsene som kom på 1800-tallet, som la vekt på personlig omvendelse, bekjennelse og personlig ansvar. De forble i Den norske kirke og har vært en viktig del av Dnk, De gikk i kirken på søndagen og på bedehuset på kvelden.

De har rekruttert mange barn, barnebarn og oldebarn inn i kirkelige verv og stillinger helt til vår tid, og har med seg sin historie, sitt kirkesyn, sine gudsopplevelser og sine visjoner vært med å prege kirken. Herfra er det rekruttert mange inn i kirkelige stillinger, som prester og biskoper, diakoner osv. Direktøren i Kirkerådet Jens Petter Johnsen, er et eksempel, Han var gen.sekr. i Norges Kristelige Student- og Skoleungdomslag.

c) I Norge har vi også stilt oss spørsmålet: Hva om Dnk hadde fått etablert kirkeskatt så tidlig som i de andre nordiske landene

I Norge har vi ikke kirkeskatt, mens våre naboland har det og har hatt det i meget lang tid. Dvs. ordningen er godt innarbeidet.

De statlige bevilgningene til Dnk er langt lavere pr. medlem enn i våre naboland. Stortinget fastsetter årlig bevilgning/tilskudd til Dnk. Det samme gjør kommunene. På grunnlag av dette beløpet fordelt pr medlem beregnes tilskuddet til andre tros- og livssynssamfunn pr. medlem. Dette utgjør ca kr 800 - 900 pr medlem.

I alle våre naboland fordeles kirkeskatten etter et omfattende system utviklet over lang tid, som bl.a. vektet ulike faktorer i forhold til antall medlemmer, antall kirker/ kirkegårder, areal osv., og som så vidt jeg forstår oppfattes som i hovedsak rettfærdig, selv om solidaritetsfondet som skal hjelpe særlig utsatte kirkesokn, en såkalt omfordeling av ressurser, alltid vil være gjenstand for debatt og kritikk.

Poenget mitt er at folkekirker som har hatt kirkeskatt, har hatt en bedre utvikling, og sitter i dag med betydelige tilskudd til sine kirker, kirkegårder, prestestillinger og andre stillinger osv. Men vi ser også nå at når medlemmer melder seg ut, som i Sverige og Finland i de senere år, så får det konsekvenser for kirkens og menighetenes inntekter.

d) Frivillige medarbeidere

Vi har færre stillinger i Norge, men kanskje har det ført til økt frivillig engasjementet blant medlemmene? Spørsmålet vil ofte være: Hva skal de ansatte gjøre og hva kan og bør de frivillige gjøre?

I Dnks statistikk som Statistisk sentralbyrå (SSB) samler inn årlig, har vi en oversikt over antall frivillige medarbeidere innenfor ulike områder (barne-, ungdomsarbeid, gudstjenesteliv, diakoni, kultur, komiteer, rådsarbeid og annet, og også hvor stort frivillighetkorpset i en menighet er (antall *unike* personer som er engasjert, dvs. en person kan være med i mye forskjellig arbeid, men telles bare en gang.)

Her hadde det vært interessant å se på utviklingen i våre kirker. Årsverk ansatte i forhold til årsverk frivillige.

Mange har erfaringer med at det er vanskeligere å rekruttere frivillige. De ansatte har mindre tid til å organisere og inspirere/veilede frivillige, samtidig som frivillige er opptatt med andre

frivillige oppgaver i skole, idrett, samfunnsliv osv. Ildsjelene i menighetene forsvinner. I Norge ser vi at det er vanskeligere å få medlemmer til å stille til valg til menighetsråd.

Går utviklingen i retning av en kirke der det blir de ansatte som driver kirken og der de kirkens medlemmer og de frivillige, blir mer og mer tilskuere, mindre medansvarlige. De får rollen som tilhørere, og blir sittende i benkene og kritisere?

Menighetsrådene synes å få stadig mindre å si, og er blitt tappet for viktige funksjoner, som er overtatt av kirkelig fellesråd (der en eller to medlemmer valgt fra hvert menighetsråd innen kommunen sitter). Fellesrådene har ansvar for kirker, kirkegårder, økonomi, administrasjon og er arbeidsgivere for ansatte og vedtar planer for virksomheten. Fellesrådet har ofte en bedre økonomi til sin drift, og menighetsråden er fratatt myndighet og er blitt et "supperåd" med ansvar for kirkekafe og frivillighet. Menighetsrådet fungerer ofte uavhengig av staben som er underlagt kirkevergen (daglig leder av fellesrådet). Jeg tror det er viktig at menighetsrådet gis økt myndighet og gis meningsfylte oppgaver.

e) Hva med presteutdanningen? Vi har det vi kaller universitetsprester på teologisk fakultet og menighetsprester utdannet på Menighetsfakultetet (MF).

Spenningen har nok vært tøffere tidligere, men den har også bidratt til teologisk refleksjon og debatter rundt kirkesyn og hva det vil si å være en kirke og hva som vektlegges i forkynnelsen. Skal fokus primært legges på gudstjenesten eller på menighetslivet. Tidligere, ja for bare 20-30 år siden, var det nok vanskeligere for en del organisasjoner og menigheter med sterkt innslag av organisasjonsprofil å akseptere mer "liberale" prester.

Dette er forhold, faktorer og trekk som har stor betydning for kirkens utvikling og dagens interne struktur. Mange andre faktorer kunne vært nevnt.

4. Litt mer om historien - veien fra statskirke til selvstendig folkekirke og rettslige og administrative konsekvenser

Kongens særskilte myndighet som kirkestyre med røtter tilbake til reformasjonen og enevoldstiden (1660-1814) har stått sterkt. Kongen v/departementet og stortinget har i stor grad styrt kirken.

Ulike kirkekommisjoner (1859, 1890 og 1908) der det bl.a. ble fremmet forslag om å etablere et kirkemøte, ble avvist og medførte minimale endringer. Menighetsråd ble lovfestet i 1920, bispedømmeråd i 1933. Dnk fikk jo først i 1984 etablert et kirkemøte med myndighet. 50 år etter at bispedømmerådene var etablert i 1933 For stortinget og ulike regjeringer var det å gi fra seg "makten" og "innflytelsen" og å "sikre statskirken" viktig.

Det off. utvalget (NOU 1975: Stat og kirke), gikk inn for et tydeligere skille, men høringsinstansene avviste dette. Også senere utredninger og forslag er blitt avvist av høringsinstansene også av kirkelige organer, særlig menighetsråd og fellesråd og kommuner o.a. med begrunnelsen: *Vi vet hva vi har (statskirken) men vi vet ikke hva vi får (foreningskirken/ en kirke for de få eller en folkekirke)*. St.meld. nr 40 (1980-81) understreket behovet for reformer som ga kirkens økt selvstendighet, men innenfor en statskirkelig ramme.

I lang tid var kravet fra kirken at man i samsvar med stortingets og regjeringens vedtak, skulle gå til yttergrensene for delegasjon. Men det var noen sperrer i lovverket, og dermed måtte en tenke nytt mellom kirkelovgivning og intern kirkeordning. Denne prosessen har vært mer

omfattende og innfløkt enn en først trodde, men viser at modning, debatt og samtaler har vært viktig, men viser også at utviklingen i Norge derfor har blitt annerledes enn i Danmark

Kirkeforliket i 2008 ligner det Bergur understreker ved overgangen av folkekirken i Færøyene i 2007. Det ble skapt *100% politisk enighet* om overtagelsen av folkekirken. Du uttrykte dette meget godt. Hensynet var å bevare og sikre stabilitet, for å minimere kirkelig betinget stress i det politiske system og politisk stress i det kirkelige. Ting tar tid. Vi kalte en viktig utredning hos oss i 2002: "*Samme kirke - ny ordning*".

Det understrekes både fra politisk og kirkelig hold, jf. Kirkeforliket på Stortinget i 2008, at det bør skje en skrittvis utvikling for å oppnå bred kirkelig og politisk oppslutning om endringene. Dette er nærmest et mål for kirkepolitikken. Hensynet til kontinuitet skal veie tungt, og målet er å styrke kirkens selvstendighet. Dvs. at stadig færre bestemmelser om kirkens organisering, kirkelig myndighetsutøvelse og rettslig handleevne blir fastsatt i statens lovgivning om kirken.

Det var først i 2012 at Grunnlovendringene åpnet for en videre selvstendigjøring av Dnk. Biskoper og proster skulle tilsettes av kirkelige organ. Staten har ikke lenger en offentlig religion, men landet har en folkekirke, som det står i § 16: "Dnk, en evangelisk luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten." Fra politisk hold (regjeringen) har det vært viktig å understreke at kirken skal opprettholdes som en folkekirke for alle.

Du nevner ønske fra noen om å innføre en synode eller et kirketing. Det er bare Danmark som ikke ønsker dette, selv om det er en del som ønsker å vurdere en slik ordning. Her lever man godt med at Kirkeministeren, Folketinget (folket) og i siste instans Dronningen, "utgjør" synoden. Jeg husker for noen år siden på Årsmøtet for Menighetsrådene i Danmark på Nyborgstrand. Jeg hadde en hilsen fra Norge og nevnte gleden over at vi hadde en synode, et KM. Da reiste en seg i salen blant de 800 delegatene, og sa "Bare jeg hører det ordet synode, får det alle hårene til å reise seg på hodet. Det ønsker vi ikke i det hele tatt. Gud bevare oss for noe slikt."

Vi andre har alle etablert et kirkemøte som har betydelig myndighet til å organisere kirken, men det er svært viktig å fastsette hvilken myndighet og hvilke oppgaver som KM skal og bør ha, og hva som soknet (som eget rettssubjekt) og andre organer skal ha beslutningsmyndighet om.

Noen merknader og spørsmål til Bergurs foredrag

Jeg synes dere i Færøyene har funnet noen gode løsninger for å sikre stabilitet/kontinuitet, unngå irritasjonsmomenter og svekke konfliktfeltet mellom kirkelige og statlige hensyn.

- merknader til kirke Lovgivningen på viktige områder (klargjør og tydeliggjør hvordan bestemmelsen skal forstås)
- implementere et subsidiaritetsprinsipp, for å sikre at interne kirkelige stridigheter og prioriteringer om økon. ressurser ikke blir irritasjonsmoment for det politiske system. Si gjerne noe mer om det.
- Det er gjort vedtak om at forvaltningsloven gjelder, men at det er gitt visse særregler eller unntak. Dette er et aktuelt tema også for oss, og vi burde se nærmere på dette.
- En annen spennende regulering er at ved ansettelser av prester kan kirkerådene/MR vektlegge andre hensyn enn rent faglige, f.eks. religiøse, kirkepolitiske hensyn. Spennende, men også veldig krevende.

- biskopens rolle som forvaltningsmyndighet (der han er underlagt aktindsikt) og hans pastorale rolle. Det er en gråson, men si gjerne noe mer om dette. Dette er jom spørsmål vi alle arbeider med.

Hvilken kirke har vi i 2015

Mister kirken sitt fotfeste i folket?

- 77 % er medlemmer av Dnk
- 90 % velger kirkelig gravferd,
- 59 % døpes (i Oslo under 30%, dog mange døpes i andre sokn),
- 62% konfirmeres. Bør sees i smh. med om de er døpte (er medlemmer)
- IMMI-gallup i 2015 spurte: Tror du på Gud? 38 % svarte ja, 38 % svarte nei og 24 % var usikre.
- Folk har et ambivalent forhold til kirken
 - de er glad i kirken og misfornøyd med den
 - Forkaster dogmer, kaller seg kristen og benytter seg av kirkens tjenester når de har behov for det
 - Dnk har beveget seg fra å være autoritativ leverandør av normativ lære til å bli ressursleverandør av tradisjon og høytid.

Fremtidens kirke: Noen ønsker om fremtidig organisering:

- Det er grunnleggende at kirken blir godt organisert, at oppgaver, myndighet og ansvar blir fordelt på en måte som skaper engasjement i menighetene. Overordnede organ bør fungerer som støttespillere/rådgivere og inspiratorer. Da er det viktig at det fastsettes sentrale bestemmelser, liturgier osv som er tjenlige for menighetene.
- Behov for økt myndighetsoverføring til soknet, og primært til menighetsrådene. Mange steder er det konflikt mellom menighetsråd og kirkelig fellesråd. Bør se på det som fungerer godt og videreutvikle det. Hva er årsakene til at samspillet ikke fungerer eller fungerer godt?
- Et myndig lekfolk i samvirke med inspirerende ansatte medarbeidere
- Ansatte som trives i den lokale staben som har en god daglig ledelse
- Samvirke mellom prest og stab og menighet gjennom en arbeidsgiver/ en virksomhet

Vi ønsker at kirken skal fungerer som "en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke", og det er i lokalmenighetene dette først og fremst må fungere.

Det er nå organiseringen skal reguleres og fastsettes - slik at menighetene kan bli livskraftige.

Per Tanggaard